

Рецензія на книгу *Заради любові до свого народу. Героїчне життя митрополита Андрея Шептицького (1865–1944)*

Per amore del suo popolo. La vita eroica del metropolita Andrea Szeptyckyj (1865–1944). By Augustyn Babiak. (Oī christianoi. Nuovi Studi sul cristianesimo nella storia. Sezione moderna/contemporanea, 38). Trapani: Il Pozzo di Giacobbe, 2023, 384 pp.; ISBN: 978-88-9287-037; 6,35 EUR.

Михайло ДИМИД
Український Католицький Університет, Львів, Україна

ORCID: 0000-0002-8385-7928

Отець доктор Августин Баб'як, відомий знавець праць, діяльності, життя митрополита Андрея Шептицького, довгі роки працює над популяризацією цієї славетної постаті, яка в період між двома світовими війнами XX століття показала себе як найкращий представник українського народу у світі. Своє захоплення духовністю, апостольським і пророчим запалом Шептицького Августин Баб'як утілює у книгу, яка зробить ім'я та діяння цього надзвичайно шляхетного митрополита більш відомими на італомовних теренах. Дослідження *Per amore del suo popolo. La vita eroica del metropolita Andrea Szeptyckyj (1865–1944)* (укр. «Заради любові до свого народу. Героїчне життя митрополита Андрея Шептицького (1865–1944)») не тільки докладно представляє біографію Андрея Шептицького, а й «вводить» його у діалог з іншими культурними, політичними та релігійними світовими авторитетами того часу, які не завжди були прихильними до ідей та рішень українського митрополита. Це надає текстові динамізму й актуальності, оскільки нинішня воєнна ситуація, в якій Україна опинилася в ролі жертви, часто вимагає пошуку шляхів до порозуміння навіть зі скептично чи й вороже налаштованими переговорниками, — і як це зробити, може підказати мудрість і досвід цього великого церковного авторитета.

У вступі отець Августин акцентує на наслідках праці Шептицького: зокрема він говорить про його духовних синів та дочок, які були готові свідчити Христа ради, пройти сповідництво і навіть прийняти мучеництво в часи комуністичного терору, уже після відходу у вічність свого духовного отця. Автор наголошує на

тому, що митрополит усім своїм життям і діяльністю показав приклад такої самопожертви — через «ісповідництво за істину», яке слід оцінювати навіть вище, ніж його подиву гідні справи патріотизму та філантропства. Користуючись новим доступом до документів до 1958 р. у Ватиканських секретних архівах (97–130), Баб'як також намагається віднайти рівновагу між двома колись протилежними поглядами на Шептицького — українським і польським.

Перший розділ книги представляє розлогу біографію Романа Марії Олександра (майбутнього Андрея) Шептицького, оперту на солідну літературу. Вражає кількість осіб польського інтелектуального бомонду, з якими контактував молодий Роман, особливо у Кракові, як і число кардиналів та інших ієрархів, що з ними молодий шляхтич зустрічався у Римі. Зараз, у контексті недавнього вибору нового Папи Римського Лева XIV, цікавими є згадки про зустрічі Романа Шептицького із шанувальником східного християнства папою Левом XIII. Читаємо, що цей римський архієрей практично супроводжував Романа, а згодом Андрея Шептицького, на всіх етапах його покликання: у монашестві, пресвітерстві, єпископстві та митрополитстві. Подальші факти із життя митрополита Андрея дуже густо описані — зустрічі, послання, проблеми — в хронологічному порядку.

У другому розділі йдеться про беатифікаційний процес митрополита — від 28 січня 1955 року (79) до сьогодні. Висвітлюються всі важливі етапи: інформативна стадія, позиція щодо чеснот, спровоковані перепони і відновлення процесу, ключові позитивні й негативні особи, — представлена розповідь гідна трилера. Весь цей довготривалий механізм призупиняється 17 липня 2015 року — промультгацією папою Франциском декрету Конгрегації у справах святих про «героїчні чесноти» митрополита Андрея Шептицького. У контексті тривалості та складності процесу, автор наголошує на сучасному «читанні [українсько-польської] історії більш спокійним та неупередженим поглядом» (96), і висловлює бажання, щоб одні й другі однаково раділи можливим майбутнім офіційним канонізаціям Шептицького і польського кардинала Стефана Вишинського.

Розділ третій присвячений думці поляків на діяльність митрополита Андрея в період років 1958–1966. Автор стверджує, що цей погляд переважно був негативним, бо митрополит захищав свою Церкву і український народ як батько, а це багатьма польськими політиками сприймалося як «зрада батьківщини». Відомий вислів митрополита, наведений і в книзі, — «Я ніколи не сказав ані одного слова проти поляків» (109) — не змінював їхнього погляду. Баб'як пише, що основна причина такої позиції — переважно імперське ставлення до на той час політично незрілого українського народу, і ця позиція чітко проявилася в невиконанні польською державою обіцянок дотримуватися Версальського мирного договору з 28 червня 1919 року. Автор чітко показує також лавірування Римського апостольського престолу, який то захищав українських греко-католиків, то не захищав, хоч і мав незаперечні докази репресивних операцій польської влади проти них. Це було дивним ще й тому, що, наприклад, Пій XI (Акілле Ратті), який зійшов на папський престол у 1922 році, був свого часу нунцієм у Варшаві і міг особисто переконаватися в дискримінаційності ситуації, яку переживали українці

у Другій Польській Республіці. Таке маневрування чимось нагадує політику папи Франциска у ставленні до російсько-української війни.

У четвертому розділі подана унікальна інформація про дипломатичні зусилля австрійської корони, спрямовані на те, щоб Шептицький, тодішній архієпископ австрійського Львова, був нагороджений кардинальською гідністю, а також вказано на віднайдені польські документи, які заперечували цю евентуальну номінацію.

П'ятий розділ має інтригуючу назву «Андрей Шептицький – сила ідей». Автор проєктує Ісуса Христа, який вчить нас праведному ставленню до терпіння, на митрополита Андрея, бо й той «не шукав цих страждань як мети заради самих страждань – він приймав їх як засіб, щоб досягти, парадоксально, справжнього щастя, євангельського щастя, тобто блаженства» (132). Баб'як розгортає це твердження, і показує, що всі державні утворення і спільноти, з якими упродовж десятиліть мав справу Шептицький, ставилися до нього з певною підозрою: і Росія, і Австро-Угорщина, і Польща, і Ватикан, і навіть українське суспільство – попри те, що велич митрополита Андрея найбільше проявилася саме в соціальній дії та відданості (133). Таке недовірливе ставлення проявилось після виходу у світ енцикліки *Rerum novarum* і поширюванням «переконання [митрополита], що народ має право на самовизначення, право, підтверджене соціальним вченням Вселенської Церкви» (134). І, оскільки митрополит вже давно був переконаний, що одна із найбільших облич бідності є ігноранція, тобто брак знання, то він, натхненний енциклікою *Quadragesimo anno* з 1931 року, також «заохочував кооперативний рух, який розвивався близько п'ятдесяти років по всій Європі» (135). Августин Баб'як пише, що, на жаль, ці пророчі ідеї Шептицького не змогли вповні реалізуватися, бо 1939 року Галичину окупувала Червона армія.

У книзі часто акцентується на тому, що митрополит був насамперед людиною, відкритою до різних проявів людського, суспільного і політичного життя, і це, власне, й зробило його «охоронцем національної совісті». Також Андрей Шептицький мав потужні «унійні» прагнення, які були спрямовані на те, щоб допомогти Вселенській Церкві здобути єдність, а українському народові – отримати «законне право на емансипацію та соціально-культурний та економіко-політичний розвиток» (144).

Шостий розділ має назву «Андрей Шептицький – ісповідник віри», і тут подано різні звернення митрополита про його бажання померти мученицькою смертю для подолання церковного багатовікового розколу між Католицькою і Православною Церквами, а також засвідчується постійна готовність митрополита наслідувати Христа у його хресній смерті. Автор пов'язує цей, кілька разів повторюваний, намір Шептицького із його намаганням подолати історичну несправедливість, у якій перебував бездержавний український нарід. Подані також думки митрополита про те, що роз'єднаність Церков і воєнні окупації України різними державами спричинені не тільки вражою злобою та неприязню супроти України, але й гріхами Церков та народів, включно з українським. Розмірковуючи над цим і своєю позицією, Шептицький заявляв, що не тільки не

відчуває образи до загарбників, але й «не бач[ить], що [йому] слід було змінити у тому, як [він] виконував свої зобов'язання пастиря» (149). Що ж до бажання мучеництва в митрополита, то це було, за Баб'яком, його переконання, що «зерно євангельської пшениці, яке вмирає, породжує нове життя, але якщо воно не вмирає, то залишається саме та гниє, не приносячи плодів» (152), але також Шептицький розумів і писав, що «перед Богом жертва [...] життя, ймовірно, має меншу цінність, ніж молитва, вимовлена дитиною» (153). Автор пояснює, що тут йшлося про «надолуження» через «пролиття власної крові» за гріхи українського народу, які можуть «бути повторенням зради Юди, що призводить до божественного покарання» (154).

Сьомий розділ – «Андрей Шептицький – піонер єдності» – змальовує нам складний шлях Шептицького до розуміння того, що ж, властиво, означає єдність Церков; тут також засвідчено намагання митрополита вести в цьому напрямку діалог і з собою, і з Богом, і з Ватиканом, і з різними православними та римокатолицькими єпископами, а також із традицією. Автор наголошує на ідеї Шептицького про важливість спільного монашого досвіду різних Церков і на ролі близькосхідних Церков. Автор теж показує, як в різноманітних зустрічах митрополита, у різних католицьких та православних колах, часто не однаковій візії єдності Церков залежали від політичних уподобань співрозмовників

Найґрунтовніше Баб'як представляє пастирську діяльність митрополита «заради релігійної та національної єдності в Україні», оскільки вважає, що ця діяльність безпосередньо пов'язана з переконанням Андрея Шептицького: не буде єдності нації, без єдності релігійної (174). Тож треба починати із християнських громад. Однак, щодо конкретних прикладів такої діяльності, уважаю, що в дослідженні не досить чітко висловлені реальні результати, які були наслідком цього. Наприклад, щоб в кожній громаді з'явилася краща думка про іншу конфесію ніж вона до того була.

Восьмий розділ представлений заголовком «Докази і свідчення». Тут йде мова про факти і свідчення святості самого митрополита Шептицького. Розділ розподіляється на глави, зокрема: «Репутація святості», «Заперечення», «Свідчення прихильників», «Контрасти у свідченнях щодо репутації святості». Для того, щоб довести святість людини в Католицькій Церкві треба проходити через канонічний судовий процес для з'ясування святості особи. В тому контексті, автор пише про проведення «36 судових доручень» (звернень одного суду до іншого суду з проханням про виконання певних процесуальних дій), де було опитано «89 свідків». Говорячи про існування великих розбіжностей в зібраних свідченнях про святість життя митрополита, Баб'як висловлює припущення, що «збіг ворожих позицій викликає сумніви щодо неупередженості суджень, висловлених польськими свідками на Варшавському процесі», в порівнянні до подібних процесів в інших країнах (198).

Глава «Відносини митрополита з церковною та цивільною владою» описує складні стосунки пастиря поневоленого українського народу Андрея Шептицького з церковними колами польського окупанта. Автор закликає до критичного

дослідження «Щоденника» Йосифа Більчевського — львівського польського архієпископа, нині проголошеного святим, для того, щоб краще зрозуміти «об'єктивне різноманіття пасторального підходу» Більчевського і Шептицького до соціально-політичного стану своїх вірних (211). У цьому контексті також цікаво прочитати про поступову зміну думки, з «пропольської» до «проукраїнської», варшавського нунція архієпископа Акілле Ратті (майбутнього папи Римського), який 1919 року писав: «Польський уряд постійно шукає можливості заборонити вільне існування Греко-Католицької Церкви» (214). Торкається Баб'як і критики Шептицького «візантинізації» і «русифікації» літургійного обряду Греко-Католицької Церкви. Далі розповідається про поведінку митрополита у воєнні 1941–1944 роки. Описані є причини спочатку поблажливого ставлення Шептицького до німецького війська, а згодом — його осуд «терору» та звірств «гітлерівського режиму». Все це здійснено автором на основі документів, листування, пастирських листів у період німецької окупації. Тут треба підкреслити намагання автора розрізнити між автентичними і фальшивими документами, оскільки деякі документи, де наявний підпис митрополита, ймовірно, є підробками радянських спецслужб.

Дев'ятий розділ вводить читача в «добродіє життя митрополита», аналізуючи місце віри, надії та любові у щоденному побуті Шептицького. Коли йдеться про віру, Баб'як пише, що митрополит «жив своєю вірою, покладаючи своє життя на волю Богу, провід і мудрість якого він відчував присутніми у своїй історії та в історії довіреного йому народу» (245). Стосовно ж надії, то, на думку автора, Шептицький, подібно до святого Франциска Ассізького, «жив у богословській впевненості Божого провидіння, яке чекає на людство, спасення благодаттю Господньою» (251). Щодо любові, в тексті наведені слова ієромонаха Йозефа Петерса, який свідчив, що митрополит «практикував християнську любов до ближнього, що поширювалося до всіх людей, усіх їх [він] вважав ближніми» (256).

У десятому розділі — «Героїзм найголовніших чеснот» — йдеться про розсудливість, справедливість, поміркованість та мужність Шептицького, теж на основі свідчень. Так, про його розсудливість свідчить пан Роман Сас-Залозецький, який стверджує: «Він ніколи не відповідав ворожістю на нападки щодо його особи» (268). Про справедливість Шептицького говорить лікар Маркіян Дзерович: «Завжди, але особливо в часи нещастя, для нього кожна людина була братом, якому потрібно було допомогти» (271). Що ж до поміркованості, автор наводить слова братової Станіслави Шептицької: «Він жив дуже просто, носив латаний одяг і не хотів, щоб хтось на нього витрачав гроші» (277). Про мужність митрополита сказав ієрей Михайло Лада: «У хворобі та у в'язниці мужність Слуги Божого викликала повсюдне захоплення» (277).

Одинадцятий розділ під назвою «Євангельські поради в житті митрополита» продовжує знайомити нас із добродієностями Шептицького. Тут коротко, на 15-ти сторінках, розповідається про його убогий триб життя, послух, чистоту і смиренність — теж на основі численних свідчень, а також посилаючись на

слова Римських понтифіків Пія XII та Івана-Павла II. На підтвердження скромності митрополита, Баб'як наводить приклади, коли той щедро ділився своїми власними фінансовими ресурсами з Церквою та суспільством. Архієпископ Іван Бучко звертає особливу увагу на послух Шептицького щодо вказівок Римського папи. Коли ж мова заходить про чистоту, свідки розповідають про делікатність і стриманість митрополита у стосунках з іншими людьми, зокрема жінками, і ці риси він виявляв чи то словами, чи поглядом, а якщо треба, то й фамільярністю. Що ж до його смиренності, то мене вразили наведені в книзі слова Христини Шептицької-Потворовської, дочки Леона Шептицького, про це, що її стрий «носив скромність як свій щоденний одяг і цього ніколи не опустив» (295).

У завершальному розділі Баб'як, між іншим, подає образ митрополита як вправного комунікатора, який умів передавати євангельську благовість мовою, зрозумілою для всіх, незалежно від їхнього соціального стану. Автор також наголошує на тому, що Шептицький майстерно протистояв марксистській та капіталістичній ідеологіям — головню за допомогою християнських цінностей справедливості та солідарності.

Закінчується книга закликом до беатифікації митрополита, яка має стати не тільки визнанням його особистої святості, а й усієї Української Греко-Католицької Церкви. Це також має бути визнанням «її болісного свідчення віри протягом століть та заохочення[м] продовжувати свій шлях і приймати виклики нашого часу, будучи надійним свідком Доброї Новини» (304).

У додатку до дослідження подана стаття історика Джованні Колевільла під заголовком «Витоки Греко-Католицької Церкви в Російській імперії». Після вступу, де мовиться про Флорентійський собор та його вплив на Берестейську унію, розглядаються періоди панування російських царів, від Петра великого до Миколи II, та їхня цілеспрямована політика переслідування Греко-Католицької Церкви. Це, на думку Баб'яка, має допомогти італійському читачеві зрозуміти, яку Церкву отримав Андрей Шептицький і як мудро й свято він зумів її понести упродовж першої частини XX століття.

Щодо негативних моментів, то їх у книзі небагато, але обов'язок рецензента — на них вказати, завжди з пошаною до автора та його великої праці. Немає іменного покажчика, який у такому солідному виданні міг би бути дуже корисним для зручного й тривалого користування. Не знаю, чи вибраний метод італіанізації імен правильний: усі наведені в книзі імена, крім авторського, італіанізовані. Подекуди є плутанина із назвами інституції, наприклад: кардинал Євген Тіссеран був «префектом» чи «секретарем» Священної Конгрегації для Східної Церкви і, в цьому зв'язку, йдеться про «Священну Конгрегацію для Східної Церкви» чи про «Конгрегацію для Східних Церков»?

А тепер про позитиви. Слід відзначити, що, крім багатого наукового апарату і посилань на джерела, примітки теж містять дуже широкий асортимент інформації для італійського читача. Книга читається легко, хоча щільно наповнена інформацією не тільки про Андрея Шептицького, але й про людей та середовища, які йому сприяли або, навпаки, різними способами суперечили й

перешкоджали. Головне, що ця насичена й цікава книга надзвичайно переконливо засвідчує: всі дари і таланти, здобутки, контакти, а також влада і спадщина митрополита Андрея Шептицького принесли відповідні плоди на ниві плекання християнських чеснот, — і це є основним аргументом для проголошення його святим Вселенської Церкви.

Насамкінець хочу відзначити успіх отця доктора Августина Баб'яка, адже видання такої книги про митрополита Андрея Шептицького італійською мовою є безсумнівним успіхом, бо італійська мова належить до романських мов і носії іспанської, каталонської, португальської, румунської та французької мов зможуть її прочитати. Можна сміливо заявити, що це видання гідно, без штучної наукової відстороненості, представляє митрополита, засвідчуючи повагу й симпатію до нього і, де потрібно, стаючи апологетом його світлої особистості. Дуже важливо й те, що книга вийшла у багатій на цінні дослідження південно-італійській історичній-богословській оригінальній серії *Oi christianoi*, а це допоможе сміливо ввести постать та ідеї митрополита Андрея Шептицького в обговорення актуальних гострих питань на теми християнської духовності, богослов'я та їхній взаємний вплив на історію і сучасний світ.

Mychajlo DYMYD
Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8385-7928

Надійшла до редакції / Received 12.08.2025
Прийнята до публікації / Accepted 04.11.2025